

GÖÇMEN İŞÇİLER, YAŞAM KOŞULLARI VE SON ULUSLARARASI SÖZLEŞME

Erel TELLAL*

I. GİRİŞ

Globalleşen uluslararası sistem içerisinde, kapitalist ekonomik sistemin "İkinci" ve "Üçüncü" dünya ülkelerine (başka bir deyişle "merkez"den "çevre"ye) yayılması sürecinin bir sonucu olarak, sermaye, mal dolaşımının yanısıra insan dolaşımı da önemli ölçüde artmıştır. Bu artışta ulaşım ve iletişim olanaklarındaki gelişmeler önemli rol oynadı. Uluslararası göç, küresel boyutlu insan hareketlerinin bir biçimidir. İnsanların buldukları yerden başka yerlere göç etmeleri en az insanlık tarihi kadar eski bir olgu. Ancak, çağdaş anlamda göç hareketleri 19. yüzyılda, kapitalist üretim biçimiyle başlamıştır. Günümüzde ise, teknoloji ve üretim alanlarındaki gelişme ve değişimler sonucu değişen ekonomik, toplumsal ve politik koşullar olgunun içerik ve boyutlarını değiştirdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleşen uluslararası göç hareketleri, 90'lı yıllarda, uluslararası sistemin değişen yapısı içerisinde yeni bir kabuğa bürünmektedir.

Uluslararası göç hareketlerine koşut biçimde, insan hakları olgusu ve insan haklarının uluslararası alanda korunması çalışmaları da son yarım yüzyılda önemli gelişmeler kaydetti. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, gelişmiş kapitalist ekonomilerin önderliğinde gelişen insan hakları hareketi, günümüz düzenleme ve uygulamalarıyla bir kez daha gözden geçirilmelidir. Hele, insan hakları konusu göçmen işçi hakları boyutunda ele alındığında, bu edimin gerekliliği daha da belirginleşiyor. Bu anlamda, bu çalışmanın amacı, uygulamadaki göçmen işçi haklarının ve bu alanda imzaya açılan son uluslararası sözleşmenin değerlendirmesi olacaktır.

Bu amaca yönelik bir çalışmanın ilk zorluğu kavramların içiçeliğidir. Üstelik, uluslararası göç (daha önce bu konuda yapılan çalışmalarda da vurgulandığı gibi) çok yönlü bir olgudur¹. Bu konuda yapılacak bir inceleme, olgunun doğası (tanımı, dinamik

*A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi

¹M. Nikolinakos, "Draft of a General Theory of Migration in Late Capitalism", Ayşe Kudat ve Yılmaz Özkan, der., *International Conference on Migrant Workers* (Berlin: International institution of Comparative, Social Studies, 1975), s. 10.

yapısı, insan unsurlarıyla doğrudan ilintisi, vb.) gereği birden fazla toplumsal bilim alanına yayılır². Böylece, konunun sınırlandırılmasındaki zorluğun yanısıra, sınırlandırılmış bir çalışmanın yetersizliği de olasıdır. Son olarak, göçmen işçiler ve hakları konusunda Türkiye'de yapılan çalışmaların azlığından söz etmek gerekir. Yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, Türkiye'den göç hareketlerini inceleyen toplumbilim ve ekonomi alanlarında; bunların devletler arasında ikili ilişkilere etkilerini inceleyen uluslararası ilişkiler disiplinde; ya da yalnızca kabul eden ülkelerdeki yasal düzenlemeleri inceleyen tüzebilim alanında yapılmıştır. Uluslararası göçü uluslararası sistem içerisinde, küresel boyutuyla incelemeyi amaçlayan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Göçmen işçi haklarının uluslararası düzeyde korunmasına ilişkin çalışmalar da benzer seyrekliktedir³.

Çalışma, yukarıda anılan gözlem ve kaygılar ışığında geliştirilmeye çalışılacak ve bu çok boyutlu konu sınırlandırılarak, göçmen işçi haklarının uygulanmasındaki çignenişleri (yetersiz korunuşları) ile bu konuda uluslararası alanda imzaya açılan son sözleşme tartışılacaktır. Hemen altı çizilmesi gereken bir nokta, özellikle uygulamaların değerlendirilmesinde gelişmiş kapitalist toplumlardaki durumun öne çıkarılacağıdır. Bu anlamda, örneğin, Afrika'da da çok yoğun biçimde yaşanan göçmen işçi hareketi sonucu ortaya çıkan uygulamalar, gerek konunun sınırlandırılması kaygısı ve gerekse bu konudaki kaynak sınırlılığı nedeniyle dışarıda bırakılmıştır⁴.

I. Uluslararası Göç Kavramı

Uluslararası göç kavramı çok değişik biçimlerde tanımlanabilir⁵. Bu çalışmada uluslararası göç, bir insanın sürekli ya da geçici olarak, çeşitli kaygılarla, ülke sınırları ötesinde yer değiştirmesi biçiminde tanımlanmaktadır⁶. Ayrıca, incelenecek alan "ekonomik göç"le sınırlıdır. Ekonomik göçün öznesi emektir ve bu üretim faktörünün ayrılan ülkeden varılan ülkeye aktarımını konu alır⁷. Ekonomik göçün genel tanımı "gönüllü" olma niteliğini taşır. Yani, insanlar yaşam koşullarını iyileştirmek kaygısı

²Judith-Maria Buecher, "A Review-Guest, Intruder, Settler, Ethnic Minority or Citizen: The Sense and Nonsense of Borders", H. C. Buechler ve J. M. Buechler, der., *Migrants in Europe* (New York: Greenwood Press, 1987), s. 283-300.

³Bu konuda Ömer Madra'nın çalışması anılmak gerekir: *Migrant Workers and International Law* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1986).

⁴Günümüz uluslararası sisteminin eşitsiz yapısı nedeniyle, Ortadoğu ya da Afrika'da bir ülkede çalışan göçmen işçi ile ABD ya da Avrupa'da çalışan göçmen işçinin haklarının eşit koşullarda korunması olanaksız. Bu nedenle, göçmen ve yerli işçiler arasındaki eşitlik, ayrılık, benzerlik gibi kavramlar, "Güney" ve "Kuzey" ülkeleri biçiminde de birbirinden ayrılan bu "iki" dünyada farklı anlamlar yükleneceğinden, kavram kargaşasına yol açabilir. Bkz. W. R. Böhhning, "The Protection of Migrant Workers and International Labour Standards", *International Migration*, cilt 26, sayı 2, 1988, s. 137.

⁵Robin J. Pryor, "Integrating International and Internal Migration Theories", M. M. Kritz, C. B. Kelly ve S. M. Tomasi, der., *Global Trends in Migration* (Staten Island: Center for Migration Studies, 1981), s. 113.

⁶R. K. Jenny, "Current Trends and Developments", *International Migration*, cilt 22, sayı 4, 1984, s. 389.

⁷W. R. Böhhning, "Elements of a Theory of International Economic Migration to Industrial Nation States", Kritz, Kelly ve Tomasi, der., a.g.e., s. 35.

içerisinde, ekonomik ve toplumsal gereksinimlerini karşılamak amacıyla başka bir ülkeye göçerler.

Günümüzde uluslararası göçün çeşitli tiplerinin var olduğunu görüyoruz. Sürekli göç bunlardan biridir ve insanların sınırlar arasındaki uzaklık ve kalma süresi sınırlandırması olmaksızın dolaşımını anlatır. Örneğini ABD, Kanada ve Avustralya gibi geleneksel göç kabul eden ülkelerde görüyoruz. Geçici göçte ise, kendisine göçülen ülkede bulunma amaç ve süreleri kısıtlanmıştır. Bu ayrım önemli olmakla birlikte, günümüzde büyük ölçüde geçersizdir⁸. Önemlidir, çünkü her insan dolaşımı sürekli göç hareketi değildir. Göçmen işçinin, genellikle, mümkünse yurda dönüşü için para biriktirme amacıyla yabancı ülkeye gittiği ve çoğunun gittikleri yabancı ülkede uzun süre kalmak niyetinde olmadığı kabul edilegelmiştir⁹. Ancak, günümüzde göç edenlerin çoğunun geri dönmediği gerçeği de ortadadır¹⁰. Yine, göçmen işçi haklarının korunması çalışmalarında bu ayrımın yapılmaması, uygulamada dönmeyen çoğunluğun zararına gelişmelere neden olmaktadır. Kavramsal çerçevenin sonunda, göçmen işçileri kısaca, ekonomik olarak aktif oldukları devletin uyruğu olmayan kişiler¹¹ biçiminde tanımlayabiliriz. Ancak, geçici bir süre için ekonomik etkinliği kaybeden "işsiz"ler göçmen işçi olma niteliklerini yitirmezler. Öte yandan, bu geniş tanım, 90'lı yıllarda artan sayılarda karşılaşılan "ekonomik-mültecileri" de içeriyor. Oysa ki, göçmenler ve mülteciler, statüleri ve haklarının korunması açısından, uluslararası hukukta iki farklı gruptur¹².

II. Tarihten Günümüze Uluslararası Göç

Göç etmek insanoğlunun temel özelliklerinden biridir. "Kendisini korumak için hayvansal güdüsü ve kültürel anlamda tanımlanan, kendisini geliştirme güdüsünün bileşimi Homo-sapiens'in dünyanın her yanına dağılmasına yol açmıştır¹³". Tarihin her döneminde, her toplulukta göç hareketine rastlıyoruz. Ancak, 17. yüzyıl ve öncesindeki barbar şiddete dayalı göç hareketleri, emeğin meta olarak düzenli aktarımını içermediği için çağdaş göç hareketinden ayrılır. Genellikle, çağdaş göç hareketlerinin kapitalist üretim biçimiyle başladığı kabul edilir. 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılım

⁸Sürekli-geçici göçmen ayrımı ilk kez 1932 Cenevre Kongresi'nde yapılmıştır. Bkz. Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler* (Ankara: Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, no. 9, 1962), s. 1.

⁹ILO El kitapçığı, *Göçmen İşçilere Eşit Haklar* (Ankara: Özyurt Matbaası, 1978), s. 1.

¹⁰*Refugees and Migrants: Problems and Program Responses* (New York: Ford Foundation, 1983), s. 5.

¹¹Böhning, a.g.m., 1988. s. 133.

¹²Mülteci tanımı 1951 Sözleşmesi'nde şöyle yapılıyor: "... ırkı, dini, uyruğu, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri yüzünden koşturmaya uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ... şahıs ...". Ancak günümüzde bu tanımın yeterli olduğunu söylemek oldukça zor. Ekonomik-mülteci ise, yaşamını sürdürmek ve göncenini arttırmak için gerçekte ekonomik kaygılarla, ancak politik sığınma düzenlemesini kötüye kullanarak göç eden kişi biçiminde tanımlanabilir. V. Grecic, "East-West Migration and its Possible Influence on South-North Migration", *International Migration*, cilt 29, sayı 2, 1991, s. 242.

¹³Brian M. Du Toit, "Introduction", B. M. Du Toit ve Helen Safa, der., *Migration and Urbanization* (The Hague: Mouton Publishers, 1975), s. 1.

başlarındaki Amerika kıtasına köle ticareti, emeğin yer değiştirmesi bakımından kendisinden önceki hareketlerden ayrılır¹⁴. Yine de şiddet unsurunun sürdüğü gözlenir. Bu dönemde, yalnızca Avrupa'dan "Yeni Dünya"ya göç gönüllü biçimde gerçekleşti. Aslında, uluslararası göç kavramı, sınırlarından insan geçişini denetlemek hak ve gücüne sahip olduğunu savunan "ulus-devlet"lerin ortaya çıkışıyla başladı¹⁵. Yine de, 1910'lara değin bu konuda yerleşik uygulamalara rastlamıyoruz¹⁶. Bu dönemdeki işçi hareketleri, dönemin kapitalist devletlerini önlem almaya itti.

İkinci Dünya Savaşı, 20. yüzyılda uluslararası göç hareketinin dönüm noktası kabul edilir. Bu tarihten önce ABD Avrupa'dan göçmen kabul ederken, Avrupalılar aynı zamanda sömürge topraklarına göçüyordu. Savaş sonrasında ise, ABD'ye Latin Amerikalılar ve Asyalılar göçerken, Avrupa eski sömürgelerinden göçmen kabul etmeye başladı. 1970'lere değin, uluslararası göç, ekonomik kalkınmaya destek olduğu için, olumlu bir olgu olarak kabul ediliyordu. 1960'lı yıllar, Batı Avrupa ülkelerinin önemli sayılarda "geçici misafir işçi" kabul etmesine tanık oldu. Ancak, 1973 Petrol Krizi sonucu içine girilen ekonomik bunalım ve buna eşlik eden işsizlik bu eğilimi tersine çevirdi. Göçmen kabul eden ülkelerin çoğunda yeni göç akımları durdurulmaya çalışıldı ve daha önceki göçmenlerin geri dönmeleri yüreklendirildi¹⁷. 1970'ler göç engellemeleri ve aile birleşmeleri ile geçti. 1980'lerde ise yüksek nitelikli ve belgelenmemiş göçmen işçilerin yanısıra "ekonomik-mülteciler"in hareketlerine tanık olduk¹⁸.

Günümüzde, uluslararası göç hareketleri insanlık tarihinin daha önce tanık olmadığı boyutlara ulaşmış durumdadır. 1990 yılında 25-30 milyon göçmen işçi vardı. Bu insanların kendi ülkelerine sağladığı döviz girdisi ise yıllık 25 milyar \$ civarında idi¹⁹. Buldukları ülke ekonomilerine katkıları da benzer öneme sahiptir. Örneğin, Almanya'da yaşayan 1.855.000 Türkiyeli yılda 6 milyar mark vergi ödüyor. Sosyal güvenlik sistemine katkıları ise 4 milyar mark²⁰. 1992 yılında, Avrupa Birliği'nde 13 milyon göçmen işçi vardı²¹. 1987 yılında göçmenler ABD nüfusunun % 10'unu oluştururken, bu oran New York City'de % 30, Los Angeles ve Chicago'da % 15 idi²². Olayın çok çarpıcı bir boyutu ise, vatandaş statüsünü kazanmış, eski göçmenlerin bile

¹⁴ Ekkehard Krippendorf, *Migration in the Evolution of the International System* (Bologna: The John Hopkins University, 1975), s. 5-17.

¹⁵ Hedley Bull, "Population and Present World Structure", William Alonso, der., *Population in an Interacting World* (Harvard University, 1987), s. 88-92.

¹⁶ David A. Martin, "Effects of International Law on Migration Policy and Practice: The Uses of Hypocrisy", *International Migration Review*, cilt 23, sayı 3, 1989, s. 548.

¹⁷ Nafis Sadık, *The State of World Population, 1992*. (New York: UNFPA, 1992), s. 19.

¹⁸ Reginald T. Appleyard, *International Migration: Challenge for the Nineties* (Geneva: IOM, 1991), s. 25-28.

¹⁹ Lynne Snowden, "Collective Versus Mass Behaviour...", *International Migration Review*, cilt 24, sayı 3, 1990, s. 577.

²⁰ *Cumhuriyet*, 14.6.1993. s.16

²¹ Patrick R. Ireland, "Facing the True 'Fortress Europe': Immigrant and Politicians in the EC", *Journal of Common Market Studies*, cilt 29, sayı 5, 1991, s. 457.

²² Saskia Sassen, "Why Migration?", *Report on the Americas*, cilt 26, sayı 1, 1992, s. 16.

yeni göç hareketlerine karşı çıkmasıdır²³. Sayıların büyüklüğü ve sorunun pek çok boyutta karşımıza çıkışı, uluslararası göçün uluslararası sistemdeki öneminin göstergesidir. Bu önem, insan haklarının uluslararası boyutta korunması kapsamında da karşımıza çıkmaktadır. Atılan önemli adımların yanısıra, uygulamadaki eksikliklerin değerlendirilmesi çalışmanın ana örgüsünü oluşturacaktır.

III. Göçmen İşçilerin Yaşam Koşulları

Uygulamalar göçmen işçi haklarının uluslararası boyutta yetkin biçimde düzenlenemediğini gösteriyor. Göçmen işçilere karşı ayrımcılığın kalktığını ve eşitlikçi uygulamaların egemen olduğunu söylemek olanaksız. Göçmen işçiler, herşeyden önce, çalışma yaşamıyla ilgili konularda oldukça eşitsiz durumdadırlar. Dil yetersizliği, emek piyasası konusunda yetersiz bilgi ve diğer pek çok etken sonucu, iş seçimi konusunda yerli emekçilerle eşit koşullara sahip değillerdir. Çoğu niteliksiz emeğe ve fizik gücüne dayanan, düşük ücret ve toplumsal statüye sahip; iş sıradüzeninin en altında yer alan, kötü çalışma koşullarının varolduğu, işte yükselme olanaklarının çok kısıtlı olduğu işlerde çalışıyorlar²⁴. Sektörel anlamda en çok çalışan yerler temizlik işleri, madencilik, inşaat, tekstil, tarım ve gelişmemiş teknoloji ile çalışan bazı endüstri alanlarıdır. Japonya'da göçmen işçilerin çalıştığı işler zor (kitsui), pis (kitenai) ve tehlikeli (kiken) anlamına gelen 3K biçiminde özelleniyor²⁵. Zaten göçmen işçilerin en-alttakiler, endüstri köleleri, alt-proletarya biçimlerinde adlandırılmaları da bu gerçeklikten kaynaklanıyor. Ayrıca, göçmen işçilerin iş güvenliği, iş değiştirme, işte yükselme olanakları, ücret eşitliği konularında da ayrımcılığa uğradıkları bir gerçektir. Bu eşitsizliğin temel bir nedeni de, ileride de değinileceği gibi, yeraltı (informal) ekonomilerin artan genişleme ve bunun sonucu ortaya çıkan belgelenmemiş göçmen işçilerin varlığıdır. Pek çok ülkede görülen bir uygulama ise, işini kaybeden göçmenlerin (süre uzunlukları değişik olmakla birlikte) belli bir süre sonra oturma iznini de kaybetmesidir. Benzer uygulama medeni halin değişmesi (yerli bireyle evnemenen göçmen işçinin boşanması) durumunda da görülebiliyor. Bununla birlikte, göçmenler arasında işsizlik oranı da, yerli nüfusla karşılaştırıldığında her zaman daha yüksek seyrediyor²⁶. Çünkü, niteliksiz emekleri, dil yetersizlikleri, kültürel uyumsuzluklar ve emek piyasası konusundaki yetersiz bilgileri, onları, işlerini kaybettiklerinde yeni bir iş bulma yarışında yerli işsizlerden bir kaç adım geride bırakıyor. Yine, bölgesel düzeyde ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Birliği'nde, göçmen işçilerin serbest dolaşımı üzerinde ortak bir politikaya ulaşılmış değildir. Roma Andlaşması'nın 48. maddesi, kamu düzeni, güvenlik ve sağlığa zarar vermeyecek durumlarda serbest dolaşımı öngörür. Tek Senet'in 8. madde, (a) fıkrası da bunu onaylamakta ve üçüncü ülke uyrukları konusunda işbirliğini öngörmekteyken, bugün serbest dolaşım hakkı yalnızca "Avrupa vatandaşları"na

²³ 1992 yılında, 2817 Meksika, Porto Riko ve Küba kökenli Amerikalı'nın katılımıyla gerçekleştirilen kamuoyu yoklamasında, katılımcıların % 65'i ülkede gerektiğinden fazla göçmen olduğu doğrultusunda görüş bildirdiler. Rita J. Simon, "Old Minorities, New Immigrants: Aspirations, Hopes, and Fears", *Annals*, cilt 530, Kasım 1993, s. 62.

²⁴ Michael J. Piore, *Birds of Passage* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), s. 17, 31, 93.

²⁵ John Lie, "Migrant Workers in Japan", *Monthly Review*, cilt 44, sayı 1, 1992, s. 38.

²⁶ SOPEMI, 1989, s. 20.

uygulanmaktadır²⁷. İnsan haklarının korunması için bölgesel düzeyde kurumlaşma çabalarının gözlendiği Avrupa Birliği, göçmen işçi haklarının korunmasında aynı duyarlılığı göstermiyor.

İkinci olarak, göçmen işçilerin ve ikinci (hatta üçüncü) kuşak göçmenlerin eğitim alanında eşitsiz konumda oldukları vurgulanmalıdır. Göçmen işçiler ve onların çocukları farklı kültürel yapıya sahip olmaları, dil, yetersizlikleri, kabul eden ülkenin eğitim politikalarındaki eksiklikler, fizik (okul, öğretmen, kitap, vb) yetersizlikler sonucu ne kendi dillerinde, ne de yaşanılan ülke dilinde yerli halkla eşit eğitim olanaklarına sahiptir. Oysa eğitim, yeniden üretim mekanizması içerisinde, kişilerin toplumsallaşması ve üretim sürecine katılmasında önemli rol oynar. Bu bağlamda, eşit koşulların sağlanmadığı ortamda eğitimi sürdüren göçmen işçi çocukları da toplumsal yaşamdaki konumları açısından ana-babaları ile benzeşeceklerdir. Sonuçta, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması, eşitsizliğin sürdürülmesinin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer bir durum iletişim olanakları konusunda karşımıza çıkıyor. Göçmen işçinin iletişim kanallarını en az üç boyutta değerlendirebiliriz²⁸: (a) Hükümetler ya da hükümet-dışı diğer toplumsal kurumlarla (sendika, medya, vb.) toplumsal ve kültürel anlamda uygun iletişimi kurma (genel-edilgin iletişim); (b) göçmen işçilerin bu iletişimin kurulması sürecine (toplumsal, ekonomik, politik konuların her düzeyinde) doğrudan katılmaları (genel-etkin iletişim); (c) göçmen işçilerin, kabul eden ülke toplumu içerisinde, kendi topluluğu ve başlıca kurumları arasında kültürel iletişim ve bilginin üretiminde (ve sağlanmasında) doğrudan yer alması (sınırlı-etkin iletişim). Göçmen işçilerin iletişiminde dil, kültür ve eğitim çok önemli rol oynamaktadır. Yetersiz ve düzensiz iletişim göçmen işçilerin haklarından haberi olmalarını olanaksız kılar; toplumla barışık olmalarını engeller²⁹. İletişim çağında, göçmen işçilerin etkin ve doğrudan iletişim sürecine katılmamaları eşitsizliğe neden olur ve varolan eşitsizliğin sürmesini sağlar. Yine, hükümetler arasında sağlıklı biçimde kurulamayan iletişim, politikaların eşgüdümlemesi önündeki en büyük engellerden biridir.

Gelişmiş kapitalist ülkelere giden göçmen işçilerin büyük bölümü geri dönme düşüncesini kafalarından atmışlardır. 70'li yıllarda ve 80'li yılların başlarında, özellikle Batı Avrupa'da uygulanan "geri dönmeyi yüreklendirme" politikalarının sonuçsuz kalması bu göçmenlerin orada "geçici" olarak kalmadıklarının göstergesidir. Geri dönmeyecekler, çünkü "daha iyi bir yaşam" kaygısıyla göçtüler ve ilk dönemlerde yaşam daha iyi olmasa da, belirli bir süre içerisinde görece iyi koşullara sahip oldular. Dönmeleri istenen yer,

²⁷Giuseppe Callovi, "Regulation of Immigration in 1993: Pieces of the European Community Jig-Saw Puzzle", *International Migration Review*, cilt 26, sayı 2, 1992, s. 358-59.

²⁸Taisto Hujanen, "The Role of Information in the Realization of the Human Rights of Migrant Workers", *International Migration Review*, cilt 23, sayı 1, 1989, s. 110-113.

²⁹Göçmen işçilerin etkin olarak katılmadıkları bir iletişim ağında, medya göçmen işçilere ayrımcı uygulamada bulunarak, yapılan en ufak bir yanlışlığı abartılı biçimde yansıtabilir. Cheryl Benard, "Migrant Workers and European Democracy", *Political Science Quarterly*, cilt 93, sayı 2, s. 285.

onlar için yaşanacak bir yer olmaktan çıkıp "ölünecek" bir yer halini almıştır³⁰. Göçmen işçilerin ekonomik anlamda göç ettikleri ülkelerdeki önemli varlıkları yadsınamaz. Ancak politik katılımlarının sınırlı oluşu karşımıza eklektik bir yapı getiriyor. Göçmenlerin yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde oy hakkına sahip olmayışları, onları yasal düzenin bir parçası olmaktan çok emek piyasasının bir parçası yapmıştır. Örnekeyecek olursak, Almanya'yı hiç görmemiş, belki Almanca dahi konuşmayan Volga Almanları vatandaşlık hakkına sahip olurken, Almanya'da doğmuş ve yaşamının tümünü orada geçirmiş bir göçmen işçi yabancı uygulaması görmektedir³¹. Aslında, göçmen işçilerin vatandaşlık statülerinden doğ(ma)an oy hakları, gönderen-kabul eden iki ülkeyi de ilgilendirmektedir. Göçmen işçiler kendilerini belki de hiç (en azından kısa ve orta erimde) etkilemeyecek olan, terkettikleri ülkede oy hakkına sahiptir ve o ülkedeki politik yaşamın belirlenmesinde rol oynar. Öte yanda ise, yaşamlarını yakından ilgilendiren konularda politika oluşturma sürecine katkıda bulunabilme düzeneğine sahip değildirler. Demokrasilerde oy hakkının, bireylerin kendilerini yönetmek için temsilci seçme ve bunu belirli sürelerde denetleme anlamına geldiğini düşünecek olursak, göçmen işçilerin başkalarını yönetenleri seçme hakkına sahipken; kendilerini yönetenleri seçme hakkına sahip olmadıklarını görürüz. Böylece, var olan eşitsizlikler denetlenmeden sürüp giderken, göçmen işçilerin yaşadıkları topluma uyumları da güçleşir. Örneğin bu durum, bir yandan (Milli Görüş Teşkilatı - RP ilintisinde olduğu gibi)* gönderen ülkedeki (Türkiye) sosyo-politik dengeleri sarsmaktadır. Öte yandan, vatandaş ya da uyruk olmayanlar Avrupa'nın yaklaşık % 10'unu oluşturmaktadır ve bunları çoğu işçidir. Politik hakların kısıtlanması, hem emek piyasasında ayrımcılığa yol açıyor, hem de toplumdaki yabancı-düşmanı akımlara prim veriliyor. Politikacılar oy hakkı olmayan göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenmediği gibi, yine oy kaybetme kaygısı olmaksızın onların zararına politikalar üretebiliyorlar. Üstelik, Avrupa demokrasileri, iktidarı muhalefetten ayıran % 2-3 gibi oy oranlarının çok önemli olduğu dengelere sahiptir. Oysa bu % 2-3'lük değişimi sağlayabilecek göçmen işçilerin oy hakkı yoktur. Bu ise, bu kitlenin oy vermesi beklenen sosyal demokrat ve sosyalist partilerin gücünü sınırlamaktadır³².

Göçmen işçi haklarının korunması konusunda görülen başka bir aksaklık ise aile birleşmeleri alanında yaşanmaktadır. Uluslararası düzenlemelerin yanı sıra, onlara koşut biçimde pek çok ulusal düzenleme de aile ve evlilik kurumlarının korunmasını garanti altına alır³³. Ancak, uygulamada göçmen işçilerin aile birleşmeleri için çeşitli koşullar aranmaktadır. Örneğin, evlilik kurumunun (oturma hakkını sağlıyor olması neden gösterilerek) "kötüye kullanılması"nı önlemek için eşlerin evliliği belirli bir süredir sürdürüyor olmaları ya da evlilik konusunda "içtenliklerini" kanıtlamaları istenebilmektedir. Çocukların göçmen anne-babalarının yanına gitme ve orada yaşamaları içinse belirli bir yaşın altında olmaları istenebilmektedir.

³⁰Bu, bir İtalyan göçmenin göç ettiği kasaba olan Torregreca hakkındaki görüşüdür. Buechler, a.g.e., s. 290.

³¹Mark J. Miller, "Dual Citizenship: A European Norm?", *International Migration Review*, cilt 23, sayı 4, 1989, s. 945-946.

* Avrupa'daki Türk-İslam örgütleri için: Faruk Şen, Sedef Koray, *Türkiye'den Avrupa Topluluğu'na Göç Hareketleri* (Ankara: Önel-Verlag, 1993), s. 130-132.

³²Yann Moulrier-Boutang, "Resistance to the Political Representation of Alien Populations: the European Paradox", *International Migration Review*, cilt 19, sayı 3, 1985, s. 489-490.

³³Benard, a.g.m., s. 282.

Göçmen işçilerin yaşam koşullarına ilişkin bu gözlemler, "belgelenmemiş" göçmen işçiler söz konusu olduğunda daha kaygı uyandırıcı boyutlara ulaşiyor. Bu nedenle ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

IV. "Belgelenmemiş"* Göçmen İşçiler

Özellikle 80'li yıllarda, gelişmiş ülkelerin göçmen işçilere karşı sınır duvarlarını yükselttiğine ve sağlaştırdığına tanık olduk. Ancak elimizdeki veriler, bu uygulamaların göçmen işçi hareketlerini sayısal açıdan etkilemekten çok nitelik bakımından değiştirdiğini gösteriyor³⁴. Göçmen işçi hareketleri önemli ölçüde belgelenmeden yada siyasi sığınma sürecini kötüye kullanarak gerçekleştirilmeye başlandı. "Ekonomik sığınmacılar", "sığınma"nın hukuksal statü ve düzenlenişi bakımlarından farklılık gösteriyor. Ancak belgelenmemiş göçmen işçilerin, artan sayıları ve uluslararası hukuk alanında göçmen işçi haklarının korunması çalışmalarında çoğunca gözardı edilmeleri nedeniyle incelenmesi gerekir. Belgelenmemiş göçmen işçi, kısaca, ulusal ölçekte yasal düzenlemenin öngördüğü belgelere sahip olmayan kişidir. Belgelenmeme niteliği üç biçimde ortaya çıkabiliyor³⁵: Yasa-dışı giriş (kaçak giriş); yasal girişin ardından, yasal kalma süresinin bitimiyle birlikte ülkeden ayrılmayarak yasa-dışı kalış; hileli belge düzenleyerek giriş ve çalışma. Belgelenmemiş göçmen işçilerin gelişmiş ülke ekonomilerinde artan oranlarda yer alması, özellikle 80'li yıllarda "küresel şehirler"de ortaya çıkan yeraltı ekonomilerinin ortaya çıkışlarıyla doğrudan bağlantılıdır³⁶.

Belgelenmemiş göçmen işçiler (son düzenleme ve bazı ILO düzenlemeleri dışında) uluslararası hukuk düzenlemelerine fazlaca konu olmamıştır. Bu insanlar, çok düşük ücretlerle, iş güvenliği olmayan, hemen hemen hiç bir nitelik ve hatta dil bilgisi gerektirmeyen işlerde, çoğunlukla gece ya da hafta sonu gibi kimsenin çalışmak istemeyeceği vakitlerde çalışmaktadırlar³⁷. "Köşebaşı emeği" (street-corner labor) biçiminde de adlandırılan belgelenmemiş göçmen işçiler, çoğunca günübirliğine buldukları işlerden çok düşük ücretler aldıkları gibi, bazen üzerinde anlaşılan paradan da az alabiliyor ve bazen hiç almıyorlar. ABD'deki belgelenmemiş göçmen işçilerin % 70'i vergi öderken, karşılığında hiç bir federal haktan yararlanamıyor³⁸. Uygulamada belgelenmemiş göçmen işçi haklarının diğer göçmen işçiler kadar bile korunmadığını,

* "Belgelenmemiş göçmen işçi" terimi "undocumented migrant worker" terimini karşılayan anlamda kullanılmıştır. Göçmen işçilere ilişkin çalışmalarda bu grup için yasa-dışı (illegal) ya da düzenlenmemiş (irregular) betimleri de kullanılıyor. Ancak, bu çalışmada son Uluslararası Sözleşme'yle eşgüdüm sağlaması amacı da gözönünde tutularak, belgelenmemiş betimi yeğlenmiştir.

³⁴SOPEMI, 1989 (Paris, OECD, 1990).

³⁵Saskia Sassen, *The Mobility of Labor and Capital* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), s. 79-82.

³⁶Sassen hizmet sektöründeki artan emek istemi ve imalattaki azalma ile ilişkilendirerek New York ve Los Angeles'te yeraltı ekonomilerin ortaya çıkışını irdeliyor. Sassen, a.g.e., s. 151-170.

³⁷Saskia Sassen, a.g.m., 1992, s. 18.

³⁸Cathi Tactaquin, "What Rights for the Undocumented?", *Report on the Americas*, cilt 26, sayı 1, 1992, s. 26-27.

hatta bir anlamda, bu işçilerin hiç bir hakka sahip olmadığını görüyoruz.

Bugün, belgelenmemiş göçmen işçilerin sayılarının ABD'nde en az 3-6 milyon³⁹, Avrupa'da yaklaşık 2.6 milyon⁴⁰, Japonya'da 500.000⁴¹ civarında olduğu sanılıyor. Belgelenmemiş olma nitelikleri gereği bu göçmen işçiler hakkında sağlıklı istatistik bilgilere sahip değiliz. Ancak çıkarsanan sayıların büyüklüğü, göçmen işçi haklarının korunmasında ne denli önemli bir bölümün gözardı edildiğini gösteriyor. Aslında, devletler eşit uygulama ve ayrımcılığın önlenmesi kaygılarıyla belgelenmemiş göçmen işçileri belirli zaman dilimlerinde belgelenmesi için gerekli yasal düzenlemeleri yapmaya çalışıyor⁴². Ancak, yukarıda da değinildiği gibi, kapitalist ekonominin günümüz gerçeği olan yeraltı ekonomiler ortadan kalkmadığı sürece belgelenmemiş göçmen işçilere olan istem sürececek; gelişmiş-gelişmemiş ülkeler arasındaki ekonomik uçurum kapatılmadığı sürece bu istem gerekli sunumu bulacaktır.

Belgelenmemiş göçmen işçilerin haklarını da kapsayan bir düzenleme getirme saviyle oluşturulan son uluslararası sözleşme, yukarıda genel çerçevesi çizilmeye çalışılan olumsuz uygulamaları da ortadan kaldırarak korumayı amaçlıyor. Buradan hareketle, sözleşmenin genel değerlendirilmesine geçilebilir.

V. Göçmen İşçi Hakları Sözleşmesi

Göçmen işçi haklarının uluslararası alanda korunması çalışmaları, genel olarak insan haklarının korunması çalışmaları içerisinde bir alt bölüm olarak değerlendirilebilir. Göçmen işçinin statüsü uluslararası hukukun görece yeni, ama önemli bir konusudur⁴³. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insan haklarının "uluslararasılaşması" süreci göçmen işçiler için (en azından son yıllara değin) geçerli olmamıştır. Genel eğilim, göçmen işçilerin statülerinin ikili anlaşmalarla düzenlenmesi (ya da hiç düzenlenmemesi) doğrultusundadır. Göçmen işçi statülerinin farklı devletlerce değişik biçimlerde tanımlanmasının yanısıra, aynı devlet tarafından değişik sürelerde değişik politikalar uygulanması sonucunda ortaya son derece karmaşık bir yapı çıkmıştır.

Göçmen statüsü, "ulus-devlet"in varlığıyla bağlantılıdır. Egemen ulus-devlet, tanımı gereği, vatandaşlarının ve yabancıların ülkeye giriş, kalış, etkinlik ve sınır-dışı edilmelerini düzenleme hakkına sahiptir. Genel anlamda insan haklarının, (ancak çalışmanın kapsamı açısından) dar anlamda göçmen haklarının korunması ise bu "sınırlandırılmayan" güce karşı korunma kaygısıyla ortaya çıkmıştır⁴⁴. Yani, çok genel hatlarıyla sorun, insan hakları - "ulus-devlet"in egemenlik hakkı çatışması biçiminde beliriyor. Ancak, "ulus-devlet"lerin bu egemenlik hakkını kullanırken vatandaş ve göçmen işçi arasında ayırım gözettiğine tanık olmaktadır. İşte bu noktada, göçmenlerin

³⁹ Appleyard, a.g.e., s. 27.

⁴⁰ Bu sayı Avrupa'daki yabancıların % 14'ünü oluşturur. W. R. Böhring, *Studies in International Labour Migration* (Hong Kong: MacMillan, 1984), s. 499.

⁴¹ *World Labour Report, 1992* (Geneva: ILO, 1992), s. 50.

⁴² Guy S. Goodwin-Gill, "International Law and Human Rights, Concerning International Migrants and Refugees", *International Migration Review*, cilt 23, sayı 3, 1989, s. 535.

⁴³ Madra, a.g.e., s. 142.

⁴⁴ Böhring, a.g.m., 1988, s. 133.

ayrımcılığa uğramaları ve haklarının korunması gerekliliği ise bizi, insan haklarının aslında "vatandaş hakları" mı olduğu sorusuna yöneliyor. Bu bağlamda, çatışma uyruk olan-olmayan insanların hakları noktasına geliyor⁴⁵. Yani, yabancı-uyruk ayrımı "ulus-devlet" in varlığı sonucu karşımıza çıkarken, insan haklarının sınırlarını sorgulamamıza neden oluyor. Bu çatışmaların değerlendirilmesi bu yazının amacının dışında kalmaktadır.

Daha önce, göçmen işçi haklarının korunması konusuna evrensel, bölgesel ve ikili düzeyde pek çok bildirge, sözleşme, karar ve anlaşmada yer verilmiştir. Ancak, 18 Aralık 1990 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca onaylanarak imzaya açılan "Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme" (GİHUS) bu yöndeki çalışmaların en kapsamlısıdır⁴⁶. BM Genel Kurulu'nca oluşturulan bir çalışma grubunun on bir yıllık çalışması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu Sözleşme, "göçmen işçilerin ve aile üyelerinin hakları" sözleşmesinden öte, bu hakların "korunması" sözleşmesidir; hakların imzacı devletler tarafından tanınmasını ve korunmasını amaçlar. Bu özelliğiyle, doğrudan hak tanıyan Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (KSHUS) ya da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nden farklı olarak, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (KKAÖS)'ne benzer. Getirdiği düzenlemelerde ayrımcılığın varlığını üstü kapalı olarak kabul ederek "koruma"yı öne çıkarır.

Sözleşmenin biçimsel yapısına baktığımızda bir giriş, dokuz ayrı bölüm ve toplam 93 madde görüyoruz. Diğer uluslararası belgelerde de olduğu gibi sözleşmenin uygulanmasına ilişkin (VII. Bölüm), genel hükümler (VII. Bölüm) ve sonuç hükümlerinin (IX. Bölüm) düzenlendiği bölümlerin dışında şu temel bölümlerden oluşuyor: Birinci bölümde göçmen işçi tanımları veriliyor (m. 2) ve kimlerin bu tanım dışında kaldığı belirtiliyor⁴⁷. Bunu ayrımcılığın yasaklandığı ikinci bölüm izliyor. Ardından tüm göçmen işçilerin ve aile üyelerinin haklarını içeren üçüncü bölüm geliyor. Yalnızca belgelenmiş göçmenlerin haklarını (sözleşmenin genel yapısının ötesinde somut ve ayrıntılı olarak) düzenleyen dördüncü bölüm ile özel göçmen kategorilerine ilişkin hükümleri içeren beşinci bölüm, sözleşmenin "tüm" göçmen işçiler ve aile üyelerinin haklarına ilişkin olduğu konusunda soru işareti bırakıyor. Altıncı bölümde ise göçe ilişkin hükümler düzenlenmiş.

İçeriğe gözattığımızda (ikinci maddede verilen tanımlar uyarınca, haklar öznelere göre sınıflandırılmış olmakla birlikte, bir bütün olarak bakıldığında), Sözleşme'nin göçmen işçi ve aile üyelerinin haklarının korunmasını üç ayrı boyutta düzenlediğini görüyoruz: (a) Genel hak ve özgürlükler, (b) belirli hak ve özgürlükler bakımından eşitlik (ki bu boyut, kendi içerisinde de göçmenlik statüsüne bağlı olarak alt bölümlere

⁴⁵ Goodwin-Gill, a.g.m., 1989, s. 532-533.

⁴⁶ Sözleşme Ocak 1993 tarihinde hiç bir devlet tarafından imzalanmamıştır: *Revue Universelle Droits De L'homme*, cilt 5, sayı 1-2, 1993, s. 66. Metin için bkz. *International Migration Review*, cilt 25, sayı 96, 1991, s. 873-919.

⁴⁷ Tanım, göçmen işçi ve sekiz ayrı başlıkta (ve bunlardan birine ait üç değişik sınıflamada) toplanan "diğerleri"ni kapsıyor. Adı anılan bu sekiz farklı göçmen işçi şunlar: Sınırdış işçi (frontier worker), mevsimlik işçi (seasonal worker), denizci (seafarer), serbest bölge işçisi (worker on an offshore installation), gezgin işçi (itinerant worker), proje bağımlı işçi (project-tied worker), uzman işçi (specified-employment worker) ve kendi işine sahip işçi (self-employed worker).

ayrılıyor), ve (c) göçmenlik durumundan kaynaklanan hak ve özgürlükler. GIHUS'nin ana iskeleti açısından KSHUS'nden esinlenmiştir*. Aşağıda ilkin, Sözleşme'de adı geçen hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemelerin, bundan önce insan haklarının uluslararası alanda düzenlenmesine ilişkin önemli belgelerden (olumlu-olumsuz) ayrı olduğu noktalar vurgulanmaya çalışılacaktır. Ardından, ikinci ve üçüncü boyutlar, genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Özellikle, Sözleşme, "herkesin herhangi bir devletin sınırları içinde özgürce dolaşma" hakkını tüm göçmen işçilere tanırken (m. 8) "oturacağı yeri seçme hakkı"⁴⁸ nı yalnızca belgelenmiş göçmen işçiler ve aile üyelerine tanıyor (m. 39). İkinci olarak, yaşam hakkı geliyor. Bu hak, adı geçen diğer uluslararası belgelerde ayrıntılı olarak düzenlenirken⁴⁹ GIHUS'nde yalnızca yasayla korunacağı öngörülüyor (m. 9). Üçüncü olarak mülkiyet hakkından söz etmek gerekir. Sözleşme açıkça mülkiyet hakkını tanımamasına karşın bunu üstü örtük biçimde yapıyor ve öncekilerin ötesinde⁵⁰ kamulaştırma durumunda hakça ve uygun tazminat ödenmesini öngörüyor (m. 15) Yine, 16. maddede düzenlenen özgürlük ve kişi güvenliğine ilişkin hak "göçmen işçilerin ister devletten, ister özel kişilerden gelsin her türlü şiddet, tehdit ve benzerine karşı korunması" nı öngörüyor (2. fıkra). Bu ise, Möln-Solingen trajedileri ve artan ırkçı eğilimler karşısında oldukça önemli bir düzenlemedir. Ayrıca, göçmenlerin cezalandırılmasıyla ilgili olarak "insancıl değerlendirmeler" e yer verilmesi (m. 19, 2. fıkra) benzersiz bir durum: Göçmen işçi ve aile üyelerinin herhangi bir suç nedeniyle cezalandırılmasında, özellikle oturma ve çalışma hakları ile ilgili özel konularının gözönünde tutulması öngörülüyor. 20. maddenin 2. fıkrası⁵¹ nda düzenlenen, sözleşme ihlali nedeniyle oturma ya da çalışma iznine son verilememesi veya sınır dışı edilememeleri hakkı da önemli bir katkıdır. Genel hak ve özgürlükler konusunda sözü edilmesi gereken başka bir nokta da göçmen işçi çocuklarının ad ve uyrukluk haklarının düzenlenmesinde⁵² "ayrım gözetmeksizin" korunmasına yer verilmesidir. Son olarak, sınır dışı edilememe (m. 22, m. 56), örgütlenme (m. 26, m. 40) ve kendi devletinin kamusal işlerine katılma (m. 41) haklarının düzenlenmesinde belgelenmiş-belgelenmemiş göçmen işçiler ve aile üyeleri arasında ayrımcılığın söz konusu olduğu vurgulanmalıdır.

Sözleşme'de göçmen işçiler ve aile üyelerinin haklarının korunmasına ilişkin ikinci boyut ise eşitlik hakkı ve ayrımcılığın yasaklanmasıdır. Sözleşmenin birinci maddesi cinsiyet, ırk, renk, dil, din ya da inanç, siyasi ya da diğer görüş, ulusal, etnik ya da toplumsal köken, uyrukluk, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medeni durum, doğum ve diğer statüler nedeniyle kaynaklanabilecek ayrımcılığı yasaklıyor. Sözleşme, saydığı ayrımcılık kategorileri açısından uluslararası düzeydeki en kapsamlı düzenlemedir. Ardından, yedinci madde Sözleşme'de tanınan haklardan yararlanmada ayrımcılığı yasaklıyor. Ancak her iki maddede de söz konusu olan "yurttaş eşitlik" değil, "göçmen

*Bu nedenle, aşağıda değinilecek maddeler dışında GIHUS'nin KSHUS'ne benzediği akıld tutulmalıdır.

⁴⁸İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (IHEB) (m. 13/1), AIHS'ne ek 4. Protokol (m. 2/1) bu hakkı "bir devletin ülkesi içinde yasal olarak bulunan herkes" olarak sınırlandırmıştır.

⁴⁹KSHUS (m. 6), AIHS (m. 2).

⁵⁰IHEB (m. 17), AIHS 1. Protokol (m. 1).

⁵¹KSHUS, madde 11'in göçmen işçi ve aile üyelerine uyarlanmış biçimi.

⁵²KSHUS, m. 24, 2. ve 3. fıkralarından alınmış.

işçiler ve aile üyeleri arası eşitlik"tir. Sözleşme yalnızca çalışma koşulları, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim (25, 27, 28 ve 30. maddeler) alanlarında yurttaş eşitliği öngörürken, bu eşitliğin sağlanmasında belgelenmiş göçmen işçi ve aile üyeleri için ayrıntılı düzenlemeler getiriyor (43, 45, 54 ve 55. maddeler)

Son olarak, göçmen işçi ve aile üyelerine, bu konularından dolayı tanınan haklardan söz etmek gerekir. Burada, belgelere zarar vermenin yasaklanması (m. 21); kazancını ülke dışına çıkarabilme (m. 32) gibi düzenlemelerin yanısıra kültürel kimliğe saygı gösterilmesi (m. 31)⁵³ öne çıkıyor: Kabul eden ülkelere, göçmenlerin kültürel kimliklerine saygı gösterme ve kendi devletleriyle kültürel bağlarını engellememe; ayrıca bunu kolaylaştırma yükümlülükleri getiriliyor. Aynı bağlamda, yalnızca belgelenmiş göçmen işçi ve aile üyelerine tanınan bilgi edinme (m. 37); yerel yönetim ve siyasal yaşama katılma (m. 42) ve işini özgürce seçme izni bulunmayan göçmen işçilerin, çalışma süreleri bittiğinde oturma izinlerinin ellerinden alınamaması (m. 51) düzenlemeleri gözardı edilemeyecek denli önemli.

Genel olarak değerlendirildiğinde GİHUS'un dört temel amacı öne çıkıyor: göçmen işçilere uygulanacak hukuksal yapının bütünleştirilmesi; diğer uluslararası belgelerle tamamlanması; göçmen işçiler ve aile üyelerinin özel konularının iyileştirilmesi; belgelenmemiş işçi trafiğinin azaltılması. Ancak, her türlü olumlu yönünün yanı sıra, Sözleşme'de pek çok eksiklik (ya da olumsuz yön) bulunduğu da bir gerçektir. Özellikle, gerek Sözleşme'nin genel havası içinde ve gerekse çeşitli maddelerinde açıkça görülebileceği gibi, Sözleşme "tüm" göçmen işçiler ve aile üyelerinin haklarının korunmasından çok "belgelenmiş" olanların korunmasına yöneliktir. Kimi yazarlar, Sözleşme'nin bazı noktalarda daha önceki uluslararası belgelerde yer alan kazanımları dışlandığını savunmaktadır⁵⁴. Sonuçta Sözleşme, olumlu ve olumsuz yönleriyle, "ulus-devletler" in önünde imzalanmak için bekliyor. Diğerlerinde olduğu gibi, GİHUS de uygun politikalarla desteklediği ölçüde başarı kazanıp, etkin olabilecek. Gemalmaz'ın belirttiği gibi:

"Her İnsan Hakları listesi, tarihsel bir gerçeklik olarak, bir ürün, verim olarak, daima şimdinin biraz gerisinde kalır. Daha açık söyleyişle, bir hak anlayışı, hukuksallaştırılarak (metne dökülerek) somutlaştırıldığı anda, daha o anda aşılmaya başlanmış demektir. Bu açıdan liste olsun, onun alt dokusu olan düşünce olsun, aşırılabilirlik niteliği ile, somut durumların somut çözüm anahtarıdır asıl olarak"⁵⁵.

Sonuç

Yüzyılın sonuna yaklaştığımız günlerde, göçmen işçiler sayı ve niteliklerindeki değişimlerle uluslararası politika gündeminin önemli konularından biri haline gelmiştir.

⁵³KSHUS'nin ulusal azınlıklara ilişkin 27. maddesine paralel olmakla birlikte ondan farklı.

⁵⁴James Nafziger ve Bary Bartel, "The Migrant Workers Convention: Its Place in Human Rights Law", *International Migration Review* cilt 25, sayı 96, 1991, s. 774-777, 784.

⁵⁵Mehmet Semih Gemalmaz, "İnsan Hakları: Temellendirilmesinden Tanımlanmasına", *Bahri Savcı Armağandan* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1988), s. 253.

Üretim biçimi ve üretim ilişkilerindeki, teknolojik gelişmelerden kaynaklanan değişiklikler, uluslararası sistemdeki yapısal değişikliklerle birarada uluslararası göç hareketlerini etkilemiştir. Bu ise, ekonomik, toplumsal ve siyasi boyutlu yeni gelişmelere yol açmıştır.

Gelişmiş kapitalist ülkelere, artan sayılarda göç etme girişiminde bulunan az gelişmiş ülke "vatandaş"ları karşılarında duvarları gitgide yükselen sınırları buldular. Ancak, bu kez "merkez" ülkeler, tuğlaları sığınma istemiyle delmeye çalışan ve çoğu kez (yasal düzenlemelerin de yetersizliği ve eşgüdümsüzlüğüyle) bunu başaran insan yığınlarıyla karşılaştılar. Artan işsizlik oranlarıyla birlikte, bu sorun üzerinde oydaşılan bir düzenlemeye ulaşılamaması toplumsal gerginliklere yol açtı.

Göçmen işçilere karşı ayrımcı uygulamalar sürüyor. Yerli işçi ile karşılaştırıldığında, göçmen işçi alt-proletaryayı oluşturuyor. Özellikle, belgelenmemiş göçmen işçilerin varlığı ve artan sayıları bu gerçeği pekiştiriyor. Belgeli göçmen işçiler ise uygulamada politik haklardan yoksunlar. Ayrımcı düzenlemelerin kendi yararına olduğunu gören yerli işçiler, göçmen işçiye karşı sistemin yanında yer alarak, göç mekanizmasının kapitalist birikim sürecinin bir halkası olmasına yardımcı oluyorlar⁵⁶. Bölünme zayıflığa, zayıflık ezilmeye, ezilme toplumsal çatışmalara neden oluyor.

Göçmen işçi haklarına ilişkin uluslararası düzenlemeler, genelde yaptırım mekanizmaları içermeyen karar, tavsiye kararı, bildirge gibi araçlarla yapılagelmiştir. Ancak, insan haklarının "uluslararasılaşması" sonucu bu tür belgelerin de önem kazanmasıyla, göçmen işçi haklarının korunmasında gelişmeler sağlanmaya başlandı. GİHUS bu gelişmenin somutlanmış biçimidir. Yine de, "vatandaş"ın yanında göçmen işçinin, belgelenmişin yanında belgelenmemiş göçmen işçinin "ikinci sınıf" niteliği sürmektedir. Üstelik, eşitliğin ve sağlıklı bir koruma mekanizmasının (en azından kağıt üzerinde) sağlandığını düşündüğümüzde bile, en az iki sorunla karşı karşıya kalıyoruz. İlk etkin bir uygulama her zaman devletlerin iyi niyetli yaklaşımlarıyla olanaklıdır. İkinci olarak, yapıldığında var olan sorunlara yanıt veren düzenlemeler, yeni ya da değişen koşullar altında kendini yenileyebilecek yapıya sahip olmalıdır.

Gelişmiş ile gelişmemiş ülkeler arasında bu denli büyük bir uçurumun bulunduğu uluslararası sistemde, göçmen işçi hareketleri engellenemez duruma gelmiştir. Göçmen işçi haklarının düzenlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi sorunu incelenirken, gönderen ve kabul eden ülkeler arasındaki bu büyük eşitsizlik gözönünde tutulmalı ve her zaman "olumlu ayrımcılık" gözetilmelidir.

⁵⁶Nikolinakos. a.g.m., s. 17.